

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

ANA KLARA SOPTA

VJEŠTICE U MEDIJIMA

ZAVRŠNI RAD

ZAGREB, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

ANA KLARA SOPTA

VJEŠTICE U MEDIJIMA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Ljiljana Marks

ZAGREB, 2018.

1. Uvod

Tema je ovoga rada prikazati kako su vještice i podaci o njihovim progonima utjecali na književnost i medije u Hrvatskoj. Pojam vještica, vrlo je raširen pojam u raznim umjetnostima te je neiscrpan je izvor nadahnuća. Kako bi pojam bio što jasniji trebalo bi ga staviti u kontekst, stoga treba reći nešto o prapočecima vještica. Vještice su poznate pod raznim imenima, od samih početaka ljudske civilizacije. Prethodnice kasnijeg poimanja vještica, seže u daleku prošlost, a veže se uz čarobnjaštvo. Vještice su poznati likovi usmenih pripovijedaka i bajki kao na primjer *Snjeguljica i sedam patuljaka*, *Ivica i Marica*, *Trnoružica*. Bajke nadahnuće crpe iz usmene književnosti. Hrvatska usmena književnost određena je i obilježena je različitim tradicijama, a specifično hrvatskom. Čini ju jezik pripovjedača ili pjevača. Postoje različiti žanrovi usmenoknjiževnih vrsta: pripovijetke koje se dijele na bajke, predaje, novele, legende i druge prozne oblike.

U hrvatskoj književnosti svakako je najreprezentativnija *Grička vještica*, jedne od najboljih hrvatskih književnica Marije Jurić Zagorke. Osim u bajkama i književnosti vještice su svakako važni motivi filmova, kazališnih predstava, likovne i glazbene umjetnosti, ali i vrlo su popularne i u turističkoj djelatnosti. Kako su vještice postale tako zanimljive mnogima objašnjava jedno od najkontroverznijih djela dvojice dominikanaca iz 1487. godine *Malleus maleficarum* [*Malj koji ubija*]. To se djelo smatra svojevrsnim vodičem za suzbijanje hereze, za progonom vještica i čarobnjaka te je to djelo pridonijelo popularizaciji vještica u medijima.

2.1. Henrich Institoris i Jacob Sprenger: *Malleus maleficarum* [*Malj koji ubija*]

Dominikanci počinju djelovati po nalogu pape Inocenta VIII, koji je izdao bulu „Summis desiderantes affectibus“ („Žarko žaleći“), u kojoj dvojici dominikanaca daje nalog za progon heretika i čarobnjaka. „Ljubljani sinovi crkve“, kako ih je oslovio papa Inocent VIII., obilježili su više stoljeća lova na vještice, a njihovo je djelo postalo svojevrsni udžbenik u

masovnom progonu žena, koje je trajalo više stoljeća. Njihova studija tiskana je 1478. godine te i dalje nosi stigmatu jedne od najmračnijih i najlucidnijih proizvoda slijepa nekritične vjere u određene dogme koje su popraćene mržnjom prema svima onima koji ne dijele isto mišljenje. Preteče vještica nalazimo u drevnim grčkim i rimskim kultovima, poznate su kao drevni bogovi, to jest demoni, čiji su supersticiji za njih vršili mračne obrede i time stjecali mračne moći, čega su se ljudi užasavali (Summers 1948: 78). Najpoznatije preteče vještica bile su tračanska božica Bendida, Hekta i mnoge druge. U starom Rimu bavljenje crnom magijom kažnjavalo se smrtnom kaznom.

2.2. *Malleus maleficarum* [Malj koji ubija]- Početak progona vještica

Nakon proširenja složenoga pojma čarobnjaštva u europskoj crkvenoj i svjetovnoj pravnoj praksi i teoriji došlo je do prekomjernog povećanja progona protiv ženskoga spola. Broj ženskih žrtava progona koji su harali Europom, uvelike je nadmašivao broj muškaraca čarobnjaka, stoga se može govoriti isključivo o progonu vještica. Činjenica da su progone uglavnom žene, vještice, a ne muškarci, to jest vješci i čarobnjaci, upisana je u sam naziv djela *Malleus maleficarum* jer *maleficarum* znači vještica, a ne *maleficorum* što znači čarobnjak. Dakle može se zaključiti iz samoga naslova djela da su dominikanci smatrali, da se zločinu čarobnjaštva, u pravilu, odaju žene. U njihovoj studiji žene su prikazane kao slabije od superiornih muškaraca, one su te koje su sklone grijehu, a takvo je mišljenje produkt seksističkog društva jer su izvori kojima se autori služe važne su povijesne osobe: Ciceron, sv. Ivan Zlatousti, Seneka koji govori: „Žena ili ljubi ili mrzi. Trećeg nema. A ženine su suze varka jer mogu poteći iz istinske tuge ili su lukavština. Kada žena razmišlja, samo razmišlja o zlu“ (Institoris, Sprenger 2006: 144). Degradirajući odnos prema ženama stvorio je kontekst u kojem se mogla primjenjivati nauka protiv njih. One su povodljive i brbljave te su zbog svoje fizičke i duševne labilnosti sklonije čarobnjaštvu. Katon podučava o podmuklosti ženskih suza i kaže da žene plaču isključivo kad žele prevariti muškarca te tvrdi da bi muškarci mogli komunicirati s bogovima kad na svijetu ne bi bilo žena. „Ljubljeni sinovi“ tvrde da je većina država na svijetu uništena zbog žena: Troja je razorena zbog otmice lijepe Helene, židovska kraljica Jazbela i

njezina kći Atalija krive su zbog razaranje Židovske države. Sprenger tvrdi kako je ženina priroda lažljiva, kako je lažljiva u govoru i kako žene ubijaju i sile muškarce da izgube Boga: „Našao sam da je žena gorča od smrti: ona je lovčeva zamka, srce joj je mreža, ruke su joj okovi. Onaj tko je Bogu mio, izbjeci će joj, a tko je grješnik, toga će ona zarobiti“ (Sprenger 2006: 17). Također tvrde da je žena gora od smrti, tj. đavla, a argument im je da u Apokalipsi piše: „Njezino je ime smrt“ (Sprenger 2006: 17), a za ženu tvrde da je neprijatelj. Žene su smatrane najopasnijim đavolskim oruđem jer muškarca navode na spolni akt pri tom šireći istočni grijeh. Žene s normalnim seksualnim životom smatrane su klopkom, a najprogonjenije bile su primalje, babice, koje su pomagale ženama pri porodu i pobačaju.

2.3. *Malleus maleficarum* [Malj koji ubija]- Suđenje vješticama i hereticima prema Henrichu Institoris i Jacob Sprengeru

Suđenje vješticama za tužitelje nije bio pretjerano težak proces, iako, teorijski postoji mogućnost odbacivanja krivnje, to se uglavnom nije događalo zbog metoda ispitivanja te utjerivanja priznanja na grijeh. Inkvizitori mogu suditi vješticama samo u slučaju hereze, no vještice mogu učiniti zločine i bez nje: „kad u blatu gaze Tijelo Kristovo“ (Institoris, Sprenger 2006: 389) to mogu činiti iz zablude te to ne mora proizlaziti iz krivovjerja jer je moguće da to čini zbog sklopljenog ugovora s đavlom radi pronalaženja blaga ili slično. Tada osumnjičenici nisu podloženi sudu inkvizicije već se predaju svojim sucima. Premda svjetovni vladar može izreći smrtnu kaznu, to ne isključuje presudu Crkve, koja je u tom slučaju dužna provesti sudski postupak o tome slučaju. Oba su suda i svjetovni i crkveni, ovlaštena kažnjavati vještice, a ne svaki pojedinačno. Zakoni propisuju da svećenicima presuđuju njihovi, a ne građanski ili svjetovni sudovi, stoga se njihovi zločini smatraju strogo crkvenim zločinima. Zločin vještica je dijelom svjetovan, a dijelom crkveni jer one nanose svjetovnu štetu pritom istovremeno kršeći vjeru. Zato su oba suda ovlaštena voditi postupke protiv vještica, izricati presude i kažnjavati ih. Da bi se neka osoba s pravom mogla osuditi za herezu, mora ispunjavati pet uvjeta: mora postojati zabluda u njezinom shvaćanju vjere, mora se odnositi isključivo na vjeru, u takvoj zabludi mora biti katolik jer bi u suprotnom bio Židov ili poganin, a ne heretik, osoba koja gaji takvu zabludu mora i dalje ispovijedati neku istinu o Kristu jer ako osoba potpuno

poriče vjeru, tada je apostat¹ i mora ustrajno i čvrsto vjerovati u tu zabludu. Hereza je, dakle, oblik nevjere, a nevjera subjektivno počiva u umu i to tako da, čovjek vjeruje u nešto posve oprečno pravoj vjeri. Inkvizitori ne moraju nužno suditi vješticama i vračevima.

2.4. *Malleus maleficarum* [Malj koji ubija]- Metode pokretanja sudskoga postupka

Kanonski zakon propisuje tri prikladne metode pokretanja sudskoga postupka u ime vjere protiv vještica. Prvo, podizanjem privatne optužbe za zločin hereze ili pružanja zaštite hereticima, pri čemu tužitelj mora priložiti dokaze te prihvaća odgovornost talionske kazne, ukoliko ne uspije dokazati optužbu. Na drugi se način postupak pokreće na temelju anonimne dojave vlastima, u kojoj se anonimni dojavljivač potpuno odriče odgovornosti te se ne želi uplitati niti išta dokazivati, već to radi zbog velike vjere, straha od progona ili neke druge svjetovne koju izriče sudac zbog skrivanja takvih stvari. U tom slučaju osim suca i javnog bilježnika, trebaju svjedočiti dva svjedoka, svećenik ili laik, ali moraju biti plemeniti. Treća metoda pokretanja postupka uključuje inkviziciju, odnosno postupak ne uključuje tužitelja ili anonimne dojave, već na temelju glasina o postojanju vještica u nekom gradu ili mjestu. U tom slučaju sudac postupa po svojoj službenoj dužnosti, a ne na temelju zahtijeva neke stranke, no sudac ne smije pokrenuti postupak na temelju privatne optužbe.

Prilikom drugog načina pokretanja postupka, iskaz svjedoka mora se pismeno zabilježiti. Unatoč postojanju zakonitih i usuglašenih iskaza dvaju svjedoka protiv neke osobe, ta se činjenica smatra nedostatnom za izricanje osude protiv okrivljenika, na temelju tako teške optužbe. Naime, ne čini se pravednim na temelju tako teške optužbe i iskaza samo dvaju svjedoka, osuditi čovjek koji uživa dobar glas, ali u slučaju ako je osoba ozloglašena tada se uzima u obzir. Prema izvorima, nakon uhićenja sudac je morao odlučiti hoće li optuženoj dopustiti obranu i treba li se, umjesto mučenja podvrgnuti ispitivanju. Sudac nije obavezan javno obznaniti ime svjedoka ili ih javno suočiti s optuženom. Sustav je bio takav da je za osudu vještice na smrt bila potrebna presuda koja se temelji na vještičjem priznanju.

¹ Pov. Kršćanin koji je napustio svoju religiju, otpadnik od nekog naroda stranke, ideologije i dr.

2.5. *Malleus maleficarum* [Malj koji ubija]- Načini utvrđivanja krivnje: ispitivanja i mučenja

Sudac je imao ovlasti voditi slučaj kako je htio. Sudac je nakon optuživanja, mogao podvrgnuti okrivljenicu mučenju ili ispitivanju, mogao ju je zadržati u zatvoru s ciljem javnog sramoćenja žene i časti njezine obitelji i prijatelja, koje je pozivao da ju pokušaju uvjeriti da prizna krivnju. Ako je sudac mislio da optuženica poriče krivnju, nakon što ju je držao u neizvjesnosti i odgađao ispitivanje, optuženica je tada bila podvrgnuta savjetovanju i uvjeravanju u njezinu krivnju te podvrgnuta ispitivanju s blagim mučenjem. Ispitivanja su bila mučna, dok su se krvnici i pomoćnici pripremali za ispitivanje, optuženica je skinuta da se utvrdi ima li na sebi ili na svojoj odjeći ušiven kakav đavolji znak ili kakvo čarobnjačko oruđe, koje je optuženica prema naputcima demona izrađivala od udova nekrštene djece da ta djeca budu lišena blaženstva. Nakon uklanjanja oznaka sudac ju je uz pomoć drugih svjedoka navodio da dobrovoljno prizna istinu. Odbije li priznati tada su okrivljenice vezane užetom te su bile postavljane na određene sprave za mučenje. Lukavi potezi tada su bili da se na nečiju molbu okrivljenica skidala s mučila te su je ponovno uvjeravali da prizna krivnju, upozorivši ju da će tako izbjeći smrtnu kaznu. Ukoliko ni prijetnje, ni obećanja i mučenja nisu bile dovoljne da optuženica prizna krivnju tada su se uvodile nove metode ispitivanja i mučenja. Heretici su bili izloženi različitim vrstama mučenja, ovisno o njihovim zločinima, no suci se nisu ograničavali samo na jedno nepromjenjivo pravilo u ispitivanju vještica koje su bile obdarene čarobnjačkom moći šutnje, jer naviknu li se na jedno opće pravilo u ispitivanju vještica uspješno bi ga izbjegavali. Ukoliko je sudac htio saznati je li okrivljenica začarana čarobnjaštvom šutnje, on je obraćao pozornost na to može li ispitanica plakati u njegovu prisustvu ili je mogla plakati samo pod mukama jer tada se smatralo da vještica ne može plakati. Smatralo se da vještice ne mogu plakati jer su se suze smatrale jednim od najvećih darova milosti koje se dodjeljivalo pokajniku, no iako je zapravo plakala to ju nije razrješavalo krivnje jer je vrug uz Božju privolu mogao pomoći vještici da zaplače jer je ženama svojstveno da plaču i da su tužne. Ukoliko su optuženice svojim kricima, moljakanjem i suzama uspjele zaustaviti mučenje tada su suci i svjedoci, kako se tvrdilo, bivali začarani. Optuženice su preventivno brijane te su im sve dlake

na tijelu bile uklonjene zbog toga što je đavolja oznaka, ili žig mogao biti sakriven dlakama na najskrovitijim područjima. Neki su pak heretici bili osuđeni na temelju svojih priznanja jer su bili otvoreni zagovornici svog nevjerništva, a kad su ih stavili na lomaču vatra im nije naudila, stoga je donesena odluka o novoj presudi kojom su optuženici bili kažnjavani smrću utapanjem, no također neuspješno. Vještice je trebalo podvrgnuti ispitivanjima tijekom većih svetkovina i tijekom slavljenja svete mise, na kojima je narod molio svece za pomoć u otklanjanju vražjih napasti. Za vrijeme suđenja, nakon mučenja i ispitivanja sudac je trebao oko vrata nositi posvećenu stolu ili neki drugi posvećeni predmet. U krajnjem slučaju kada su vještice odbijale priznati krivnju tada je sudac predlagao da se optuženicu podvrgne sudu usijanim željezom radi dokazivanja svoje nedužnosti, sve su na to rado pristajale znajući da će ih vrag zaštititi. No takve kušnje ili sudovi bili su nedopušteni jer im svrha nije bila suditi ih skrivenim stvarima, kojima je samo Bog mogao suditi i zato jer takve ordalije² nije odobravao nikakav božanski autoritet, niti su ih dopuštali pape i svećenici u svojim zapisima. Stoga, radi njihove bliske veze s vragom, vješticama je trebalo zabraniti dokazivanje nevinosti ordalijama te je činjenica da su zahtijevale taj sud samo potkrepljivala tezu za vještičju herezu.

3.1 Vladimir Bayer: Ugovor s đavlom

Ivan Tkalčić prvi se u Hrvatskoj počeo baviti procesima protiv čarobnjaka i vještica, 1891. godine napisao je djelo *Parnica proti vješticama u Hrvatskoj*, njegov su rad nastavljali mnogi drugi. Njegova je zasluga što je pokušao dati cjelovit prikaz progona vještica u Zagrebu bližoj okolici, navodi pravnik Vladimir Bayer, kako je Tkalčić pridonio ovoj temi, jer se prvi počeo baviti time i njegovo je djelo izrađeno prema izvornim dokumentima. U njima tvrdi kako su njegove glavne „postavke o osnovnim pitanjima, koja se pojavljuju u vezi problema historijskog shvaćanja progona čarobnjaka kod, nas ne prelaze, nažalost, nivo obične improvizacije bez podloge u izvorima“ (Bayer 1953: 8). Tvrdi, kako je došao do posve netočnih zaključaka u povijesti, kao na primjer, da je Marija Terezija ukinula progone protiv vještica u Hrvatskoj, stoga on s pravne strane, pokušava predočiti stravične

² Ordalije – tzv. Božji sud na kojemu su okrivljeni, da bi dokazali svoju nevinost, vadili stvari iz vrele vode ili nosili usijano željezo.

processe koji su se odvijali. Dokumente je preuzeo iz spomenuta Tkalčićeva djela. Vladimir Bayer u svojoj studiji tvrdi kako su progoni vještica kod nas bili „vjeran odjek velikih europskih progona“ (Bayer 1953: 11). Pojava progona vještica počinje se širiti iz europskih središta prema periferijama, stoga je Hrvatsku ta manija zahvatila nešto kasnije, ali je duže trajala. Čarobnjaci su bili proganjani i prije pojave kršćanstva, ali se nakon kristijanizacije Europe, čarobnjaštvo sinkronizira s kršćanskom naukom zbog čega se počinje tretirati kao puno veći zločin. Crkva je vjerovala u postojanje čarobnjačke prakse, no nakon uspostave inkvizicije počinje njihov progon jer za Crkvu veza čarobnjaka s demonom bila ono što je kažnjivo, a ne čarobnjački efekt jer je „Čarobnjaštvo po crkvenom shvaćanju bilo kažnjivo i onda, kada je ostalo potpuno bez učinka, jer je već samo traženje pomoći od demona veliki grijeh“ (Bayer 1953: 53).

3.2 Počeci progona vještica u Hrvatskoj

Vjerovanje u čarobnjaštvo i magijske pojave u Hrvatskoj susrećemo od najranijeg vremena u predajama i vjerovanjima. I dan danas se, u manjim hrvatskim mjestima i zaseocima, očuvala predaja o postojanju i djelovanju vještica. Masovni progoni vještica, odvijali su Europom pa tako i Hrvatskom, tako je hrvatska državna vlast stoljećima vjerovala u realnost čarobnjačkih pojava, a do formalnog ukinuća nije ni došli, a prvi progoni vještica i čarobnjaka u Hrvatskoj datirani su u 13. stoljeću (Bayer 1953: 211). Čarobnjaštvo se u primorskim dijelovima Hrvatske smatralo teškim zločinom, u trinaestom stoljeću nalazimo odredbe protiv čarobnjaštva čak u četiri statuta: „dva korčulanska, iz 1214. i 1240. godine, u dubrovačkom iz 1272. i vinodolskom iz 1288. godine“ (Bayer 1953: 214). Prvi dokumenti, koje imamo o postupanju prema čarobnjacima u Hrvatskoj, zapravo, iako strašni, u usporedbi s onim kasnijem procesima, vrlo su benigni. Ti prvi, odnosno sačuvani dokumenti što ih imamo datirani su u 14. stoljeću, konkretnije 1360. godine, u Zagrebu (Bayer 1953: 222). Iz presude, razaznajemo da su u tim ranijim procesima optuženi imali priliku da se pred porotnicima zakunu kako nisu krivi, nakon čega bi bili „očišćeni“ od optužbe te bi bili slobodni, ali ako se ponovno nađu pred sudom bit će spaljeni. To pokazuje blage metode zagrebačkoga suda. Takvi su se procesi, uglavnom vodili u Zagrebu, do početka 17. stoljeća. Do 17. stoljeća u hrvatskoj, čarobnice, to jest vračare i trovateljice, kasnije vještice u optužnicama nisu bile terećene za dogovor s vragom. U 15. stoljeću u hrvatskoj počinju se bilježiti mučenja kao dio procesa progona vještica, sam pojam

zločina podrazumijevao je maleficij,³ narodno objašnjenje za neko zlo koje se dogodilo, koje nisu mogli racionalno objasniti. Torture je bilo i prije, ali se počinje intenzivnije koristiti u 15. stoljeću. Iznuđivanje priznanja mučenjem, počelo je dovoditi do češće osude na spaljivanje.

Mogućnost prisezanja zakletve pred porotnicima, kako bi se očistili krivnje i završili na slobodi, davali su znatno blaži karakter progonu, nego kasnije. Na to je uvelike, utjecala i činjenica da optužene čarobnice nisu imale vezu s vragom za što ih se kasnije teretilo. 1698. godine i 1699. godine usavršene su šablonske optužnice kojima se nije davalo previše značaja, jer je presuda, gotovo uvijek imala isti ishod- osudu na torturu i lomaču, bez velike mogućnosti opovrgavanja i dokazivanja nevinosti (Bayer 1953: 237). U optužnicama je stalan motiv bio đavao, kojeg su optuženice, pod velikim mukama morale opisivati i na kraju priznati spolni odnos s njim. Spolni odnosi s demonima postala je stalna točka optužnice, koja se, gotovo epidemijski proširila Europom. U jednom od poglavlja *Malleusa maleficaruma*, posebno je opisan proces spolnog općenja ljudi s demonima, inkubima i sukubima, te odnose pojasnio je sveti Augustin: „No Augustin izričito naglašava, da demoni ne mogu ništa učiniti svojom vlastitom moći «ako to ne dozvoli onaj čije nam mnoge odluke nisu jasne, ali nijedna nije neopravdana» (bog). (De civ. Dei 18, 18). To je znamenita teza o »božjem dopuštanju« (premissus Dei), prema kojoj demoni, za svako zlo što ga kane ljudima počinuti, moraju imati božje dopuštenje, teza koja se održala u katoličkoj teologiji do danas“ (Bayer 1953: 46). Od toga se razvila teza da ljudi moraju pristati na spolni čin s demonom, ali na temelju ove teze tek je u 13. stoljeću, uz doradu skolastika, postalo opće prihvaćeno da vještice spolno opće s demonima, što se iz europske prakse proširilo na hrvatsko procesuiranje vještica. „Predodžba o čarobnjaštvu, koje nalazimo u hrvatskim procesima protiv vještica 17. i 18. stoljeća, ustvari su mješavina više manjih autohtonih narodnih predodžbi o čarobnjaštvu s mnogim elementima, što su ih progonitelji vještica uzeli iz internacionalnog složenog pojma čarobnjaštva tadašnje literature i prakse drugih zemalja zapadne europske kulture“ (Bayer 1953: 241). Bayer dolazi do zaključka da je progon vještica u Hrvatskoj posljedica zapadnoeuropske prakse, odnosno mučenjem optuženica iznuđivali su opće poznata, internacionalna stereotipna priznanja, koja su se onda preporučavala u narodu (Bayer 1953: 241).

³ Opći naziv za zlo rimsko čarobnjaštvo, a u ovom kontekstu zlo nakešeno čarobnjaštvom, najčešće na usjeve

3.3 Procesi protiv vještica u Hrvatskoj

Važan element u procesima protiv vještica bio je maleficij stoga ga susrećemo i u hrvatskim procesima i istragama. Maleficiji je prije, nego li je progon uzeo maha u Hrvatskoj, bio jedini zločinački element kod vještica, no nakon 1698. i 1699. godine on postaje jedan u nizu elemenata čarobnjačkih zločina. Dakle, maleficij se shvaćao kao nanošenje zla nekom čovjeku čarobnjačkim moćima, stoga je u jednom slučaju optužena Kata Cankovica, 1629. godine, dala nekoj ženi napitke i čarolije da pribavi vjernost, svog nevjernog muža (Bayer 1953: 246). Iako nema direktnog nanošenja zla, tu se na čaroliju gleda isključivo religioznom, katoličkim naukom da je svako čarobiranje zlo, bez obzira na njegovu svrhu. 1698. godine dolazi do drastičnog mijenjanja situacije, naime iz torturalnih zapisnika vidimo da su progonitelji svoju glavnu pažnju posvetili teološkom viđenju, koje je do tada bilo posve zanemareno. Okrivljenice su na teškim mukama morale priznavati i opisivati svoj direktni kontakt sa sotonom i kako su s njim spolno općile, a maleficij se tu prikazuje kao kolateralna, odnosno usputno počinjena šteta. Savezništvo s vragom, u hrvatskim procesima protiv vještica postaje popularno krajem 17. stoljeća, što je direktna posljedica drugačijeg, novog kulturnog razvoja vladajućih krugova u Hrvatskoj. (Bayer 1953: 248).

Đavolji su pečati odigrali važnu ulogu u „pronalascima“ vještica, pečati su jedan od razloga zbog kojeg su hrvatski procesi bili vrlo slični i dostigli čudovišnu razinu europskog procesuiranja čarobnjaka. Od 1438. godine svjetovna vlast počinje na okrivljenicima brižati sve dlake na tijelu, kako čovjek ne bi sakrio neku amajliju ili vražju čaroliju (Bayer 149: 1953), jer se vjerovalo, ako optuženi ni nakon mučenja ne bi priznao krivicu, da je u to upleten đavao, koji daje moć i snagu vješticama i čarobnjacima. Na okrivljenikovojoj koži tražio se đavolji pečat, za koji se vjerovalo da daje moć „čarobnjačke šutnje“ (Bayer 1953: 149). Potraga za pečatom postala je dio svakodnevne rutine u procesuiranjima čarobnjaka i vještica. Od 1699. godine taj je proces postao svakodnevan i u Hrvatskoj, naime progonitelji vještica prije torture pregledavali su osumnjičene ne bi li našli dokaz njezinoga ugovora s demonom: „No ako je krvniku i uspjelo da pomnom pretragom vješticina tijela na njezinoj koži ne pronađe željeni znak, iz kojeg na ubod igle »ne teče krv« i na kojem je mjestu okrivljenica »posve neosjetljiva za boli, ipak to nijednu vješticu nije spasilo od torture. Pronalaskom vještickog đavolskog znaka bilo je samo dokazano postojanje ugovora s demonom, ali je trebalo saznati detalje njezine čarobnjačke djelatnosti, a osobito sve njezine »sukrivce«...“ (Bayer 1953: 244-245). Nepronalazak pečata, koji simbolizira pakt vještice i demona te daje vještici moći, nije značio

spas od torture. Pečat se mogao nalaziti na bilo kojem i najskrovitijem dijelu tijela, on je bio neobičan madež, ožiljak ili nešto drugačije na tijelu žene, kad bi ga mučitelji i krvnici pronašli, onda bi ga izrezali, kako bi oslabile vještije moći. Kad bi ga pronašli, okrivljenice su pod razno raznim mukama izmišljale načine na koje im je đavao zadao taj pečat, kako bi tortura što prije završila.

17. je stoljeće razdoblje velikih progona vještica u Hrvatskoj, na naše se prostore proširila epidemija iz zapadne Europe, odnosno primjena torture, kao isključivog sredstva tzv. saznavanja istine koja je promijenila cijeli koncept lova na vještice, zbog čega je drastično porastao broj žrtava. Dotadašnji procesi, koji su pružali mogućnost „očišćenja“, bili su nemjerljivo blaži, iako vrlo okrutni.

„Zločin naime pravog čarobnjaštva zaslužuje kaznu smrti spaljivanjem, bilo da se vrši po izričitom ili prešutnom ugovoru s demonom pa se njime ljudima nanosi šteta, bilo da ga vrše čarobnjaci, koji se, uz odreknuće od kršćanske vjere, predaju demonu ili s njim spolno opće, premda inače svojim čarobnjačkim zlodjelima nisu nikome nanijeli nikakvu štetu“ (Kriminalna praksa 1697. čl. 60. – Bayer 1953: 232).

Nakon 1698. godine, priznanja okrivljenica su izgledala vrlo slično, sastanci vještica, na kojima su vještice letjele, najčešće su održavani noću, na raskrižju putova ili na obližnjim planinama Medvednici ili Kleku. Prema sudskim spisima i izjavama optuženih žena, na takvim su se gozbama gostili svakojakom hranom i pićima, jeli su najčešće gibanicu i meso: „Na gozbi su jeli i meso, a neke vještice na užasnoj torturi priznaju, čak da je to bilo ljudsko meso“ (Bayer 1953: 238). Do naših je krajeva došlo vjerovanje da su vještice udružene u tajnu družbu, nije samo jedna vještica nego je više njih te su povremeno skupa održavali sastanke, sabate.⁴ (Bayer 1953: 114). Na tim se sastancima, vještice se namažu copničkom mašću, zbog koje onda mogu letjeti (predodžbe o vješticama u usmenim predajama). „Pomnom analizom sudskih spisa procesa, o kojima je riječ, može se sa sigurnošću utvrditi, da su te predodžbe bile tada već dobro utvrđene u narodnim vjerovanjima“ (Bayer 1953: 235). Iz iznuđenih priznanja osuđenica saznajemo da se na vještijim sastancima vršilo primanje novih vještica u družbu, no tipičan način na koji su hrvatske vještice dospijevale u takvu družbu bio prisilan, to jest žene su otimane, «ugrabljene» od strane drugih vještica, koje su se pojavljivale u vjetru (Bayer 1953: 239).

⁴ Sabat- tajni sastanci heretika, koje predvodi đavao, u obliku čovjeka ili životinje

Za konkretan proces, do 1698. godine osobu je bilo potrebno prijaviti osoba, koja se osjećala povrijeđenom nečijim čarobnjaštvom. Nakon 1698. godine, kao i u svemu ostalom, događa se prekretnica i ovdje: „Pored prijave nekog maleficija koja i dalje ostaje povodom konkretnih procesa, pojavljuje se jedan novi, daleko važniji i opasniji, a svakako i češći povod procesa: iskazi pojedinih okrivljenica dani na torturi, u kojima one, na zahtjev nezasitnih progonitelja, odaju velik broj drugih vještica, članica njihove »družbe«“(Bayer 1953: 248). Povod nadolazećih procesa postaju i optužbe drugih vještica na torturi, što je popularan motiv, kao i sve ostalo, u Zagorkinom romanima. Treći, znatniji povod zabilježen u sudskim procesima su izjave više svjedoka o čarobnjaštvu, nakon čega se pokreće istraga protiv optužene žene. Dolaskom jezuita,⁵ u Hrvatsku, dolazi do kulturnog razvoja u našim krajevima. Oni su bili jedni od vodećih nositelja kulturnog napretka, odgojili su i formirali generacije intelektualaca u 17. i 18. stoljeću. Progoni, dakle, dosežu vrhunac nakon jezuitskog utjecaja čiji je nauk identificirao predodžbu čarobnjaštva s elementima teološkog pogleda na svijet. Da se jezuitsko učenje, da su vještice najveći protivnik Boga i čovjeka, nije proširilo u Hrvatskoj, progoni bi se zasnivali na maleficiju, što nije bilo dovoljno da potakne masovni progon čarobnjaka, stoga je njihov nauk povezo Hrvatsku s europskom tradicijom progona vještica. Masovni progoni vještica i čarobnjaka počinju nakon 1698. i 1699. godine, najčešće su to bili bogati građani i plemići koji su progonili siromašne seljake. Do doze okrutnosti i nedostatka empatije dolazi zbog nemogućnosti poistovjećivanja imućnih građana s onim siromašnima jer ih ne smatraju jednako vrijednima te ih time dehumaniziraju zbog čega su, bez grižnje, savjesti provodili masovne progone.

3.4 Vrste sudova u Hrvatskoj koji su procesuirali vještičarenje

U 17. i 18. stoljeću u Hrvatskoj postajale su tri vrste sudova koji su se bavili procesuiranjem vještica. To su bili sudovi slobodnih kraljevskih gradova, županijski sudovi i vlastelinski sudovi pojedinih feudalaca koji su imali pravo kažnjavati kaznena djela počinjena na posjedima na kojima su oni imali vlastitu jurisdikciju. Ta su tri suda imala jednaka prava suđenja i ista procesna pravila. Gradski sud, na čelu s gradskim sucem, bio je istovjetan gradskoj upravi koja je vršila sve upravne funkcije slobodnoga kraljevskoga grada. Županijskim sudom

⁵ Jezuiti- elitni isusovački red u Katoličkoj crkvi osnovan u 16. stoljeću

presjedalo je sudsko vijeće koje se sastojalo od plemićkih županijskih sudaca i županijskih službenika predvođenih nadžupanom, dok se vlastelinski sud sastojao od sudaca koje je imenovao feudalac. Pokretanje istražnog procesa, do 1698. godine, mogao je započeti samo ovlaštenu tužilac, koji je sudu morao podnijeti formalnu tužbu (Bayer 1953: 252), a kasnije tužbe su se mogle podizati na osnovu svjedočanstva od minimalno dva svjedoka nakon čega je bila provedena istraga, inkvizicija.

4. Slučaj Barice Benšek Cindekovicice

Sačuvani dokumenti ukazuju na društvene prilike tadašnjeg Zagreba, iz kojih saznajemo, da je samovolja i korumpiranost zagrebačke uprave bila svakodnevna pojava. “Baricu optužuju kao vješticu njezini trgovački konkurenti ne krijući pritom nimalo tu konkurentsku pobudu za optužbu”. Po naređenju bana (Karla Batthyanyj-a) izdanom na molbu Barice Jurković, ud. Benšek, zvane Cindekovicice, suci zagrebačke županije vode istragu kako bi ustanovili pod kojim je okolnostima kaptolska vještica Bara Pisko na mukama izjavila, da je Cindekovicice vještica (Bayer 1953: 709). Iz teksta saznajemo da je sudac bio Petar Krajačić.

Prvi je svjedok u njezinu suđenju bio kaptolski građanin Janko Mišić, Andrija Palčić bio je glavni inicijator pokretanja istrage te drugi svjedoci. U zapisu se navodi da je Baricu, na mukama odala Piskovicice, no njezina optužba je bila iznuđena te je tek na kraju odala, pritom dodajući, da je optužila Cindekovu jer joj je obećano da će tortura prestat. Iz sljedećih dokumenata saznajemo da je optužena Barica puštena iz zatvora jer je notaru Sali-u dan mito od 200 forinti: “Za to vrijeme dok je izlagateljica bila u zatvoru, poručila je jednoga dana (žena) Ladislava Salia Lenhardici, ako izlagateljica dade njenome mužu 200 forinti, da će biti puštena iz zatvora... Uza sve to, da bi, po mogućnosti, izlagateljici pomogla, ista je Lovrenčićka poslala do oca Josipa Smolea, redovnika družbe Isusove, i saopćila mu gore navedenu poruku gospođe Salijeve. Kad je to čuo, uzvratilo joj je isti otac: “Ja ću sam Benšekovicici saopćiti tu *nakanu i volju* gospodina bilježnika”... Uza sve to otišao je otac Smole slijedećega dana u Toranj, u nakani da pomogne bijednici. Straža se izgovarala, da joj je naređeno, da ne smiju nikoga puštati k okovanoj...” (Bayer 1953: 715). Prema spisima doznajemo da Barica nije htjela uzeti mito, iako je otac Smole u tome vidio jedini njezin spas. Otac Smole, Barici je obećao da će o ovome incidentu izvijestiti Kraljicu jer je Barica vjerovala kako kraljica ne bi dopustila stradanje nevine osobe. Čitajući daljnji zapis, doznajemo kako je Barica pred svjedocima pregledana od

đavoljih pečata: “Primivši iglu on ju je stao po čitavom golom tijelu pretraživati: u ustima, po leđima, po rukama, i pod bedrima, pa u pronađene znamenke iglu zabadati sve do ženskoga kosmatoga srama, gdje je izlagateljica imala tri znamenke.... Kad je ona prestala pretraživati, rekao je bilježnik, neka se obuče, jer nema ničesa” (Bayer 1953: 719).

5. Progoni vještica - nadahnuće za Gričku vješticu

Marija Jurić Zagorka najčitanija je hrvatska spisateljica uopće, novinarka i feljtonistica, u njezinim romanima iščitava se borba za nacionalnu nezavisnost, sama Zagorka priznaje, da su upravo romani bili njezino glavno oružje u protunjemačkoj kampanji jer je njezino pisanje samo sredstvo za postizanje političkih ciljeva. Ciklus romana *Grička vještica* sastoji se od sedam romana: *Tajna krvavog mosta*, *Kontesa Nera*, *Malleus maleficarum*, *Suparnica Marije Terezije I*, *Suparnica Marije Terezije II*, *Dvorska kamarila* i *Buntovnik na prijestolu*. Romani su probudili veliko zanimanje naroda zbog jednostavnog načina kojim su napisani, ljubavna priča ispletana spletkama i ubojstvima prepuna je trivijalnih elemenata. Prema K. Nemecu, njezini su romani politički obojeni, u njima se nazire očita budničarska pretenzija te snažna oslonjenost na nacionalnu mitologiju (Nemec 1998: 74). Na pisanje romana Zagorku je nagovorio biskup Josip Juraj Strossmayer. On je financirao tiskanje prvih Zagorkinih romana: „Vaša je zadaća da svojim historijskim romanima prisilite hrvatske čitaoce da napuste pogubno njemačko štivo..“ (Nemec 74-75: 1998). Većina Zagorkinih romana izlazila je u sklopu nekih novina, kao podlistak u nastavcima. *Grička vještica* izlazila je u *Malim novinama*, a inspiraciju za likove i konkretne priče i proces pronalazi u Tkalčićevim zabilježenim procesima i arhivama te narodnoj predaji. Konkretni slučaj prema kojemu je oblikovala likove romana, slučaj je Barice Cindekove. U njezinu se slučaju spominju sama Barica, otac Smole, sudac Krajačić i notar Sale koji prate glavne junake romana. Zagorka se u romanu koristi stvarnim podacima i pričama služeći se arhivima i Tkalčićem kao izvorom te najpoznatijim udžbenikom za progon vještica *Malleus maleficarumom*, što je naslov trećeg romana u ciklusu. Radnja romana prati mladu kontesu Neru koja je optužena da je vještica. Glavna je tema ljubavna priča kontese i trenkovoga pandura Siniše, koji ju pokušava spasiti od neizbježne sudbine zbog osude da je vještica. Roman je nadahnut progonom vještica te metaforički kritizira društvo toga vremena jer je Zagorka, kao spisateljica i novinarka bila degradirana i diskriminirana jer je žena.

Roman započinje lovom na vještice, gradski sudac Krajčić i gradski odvjetnik/tužitelj Dvojković, na Griču, u zasjedi čekaju vješticu kako bi proveli istragu: “Gradski sudac najednom stane i reče svom drugu: 'Eno pogledajte, kod Manduševca nema nikoga! Vještice dolaze tek oko pola noći!... Vi ste gradski odvjetnik, vi babe samo tužite ali ja ih, magnifice sudim na lomaču. Mene bi najradije skuhale vragu za večeru“ (Zagorka 2004: 6-7). U romanu pronalazimo različite elemente o vješticama koji su inspirirane narodnom predajom, poviješću i konkretnim sudskim zapisnicima iz procesa: „Tome malom ljudskom stvoru, kojeg je Bog stvorio da živi i raduje se životu, kao i mi, oduzeše prokletnice život da ga žrtvuju vragu, da mogu praviti svoje coprije, letjeti po zraku i bacati ga dolje na nas oluju, tuču, gromove, bolest i smrt“ (Zagorka 2004: 13). Glavna je tema ispletena različitim pričama, a priča kojom započinje priča je Margarete Kušenke koja je zatvorena u „Tornju“⁶ i čeka lomaču. Ona je tamo pod optužbom da je vještica, a protiv nje svjedočila je njezina kći koja je to učinila pod prijetnjom oca. Jelica sa svojom dvojicom braće odlazi ocu Smoleu kako bi joj pomogao izbaviti majku te ju uvodi u Toranj: „Ne plačite, mamice, neće vas spaliti!- stade djevojka tješiti mater- još ćemo biti zajedno. Aj, nikad, nikad više, djeco moja! Nikad se više nećemo vidjeti! Neka me spale, samo neka to bude brz, što prije! Ne mogu dulje živjeti...Molite se, dječice, da se što prije lišim muka!- oglasi se opet mati iz dubine.- Još danas neka me spale, odmah!“ (Zagorka 2004: 26-27). Na ovom primjeru, vidi se da Zagorka vjerno prikazuje svakodnevne primjere žena koje su optuživane kao vještice. Muškarci su često optuživali žene da su vještice kada bi one odbile njihovo udvaranje. Upravo se takvim primjerom poslužila Zagorka gradeći Jeličinu priču. Jelicu je majka na spravama za mučenje okrivila da je i ona vještica, stoga su otac Smole i kontesa Nera sakrili nesretnu djevojku u samostan gdje ju vrtlar optužuje za vještičarenje: “Tražila sam vas nekoliko puta u samostanu, ali nitko nije znao kamo ste nestali. Vi znate da sam bila u tornju. Ondje sam razgovarala s Jelicom!- Galović podigne glavu, a Barica ugleda njegovo suho upalo lice i mutne oči.-Vidite, Pavle, umjesto da ste je povelili pred oltar, vi ste ju rinuli na lomaču.- Ona se vjenčala s vragom, a mene je mrzila! –Kako vas ne bi mrzila kad ste htjeli da vam bude draga? Da ste joj rekli: 'imam te rado, oženit ću te, bila bi vas rado uzela. Dok je niste napastovali, ona je mislila samo na vas'-. Galovićeve oči zabodu se u Baricu, a siva mu se usta otvore: 'To vam je ona rekla?'- Osljepila ako lažem! Zar je ona kriva što ste vi o njoj uvijek sanjali? I ona je sanjala o vama pa vas zato nije okrivila da ste coprnjak. Još vam je poručila da vam sve oprašta.- Galović se zgrbio kao da ga je netko udario toljagom u zatiljak i zagledao se u smrznuti snijeg“ (Zagorka 2012: 3).

⁶ Mjesto u romanu gdje su vještice bile za vrijeme provođenja istrage, tamo su mučene i ispitivane prije nego li su odvođene na lomaču

Zagorka u romanu uvodi teme sudova, koje je Bayer u svojim djelima obradio, poznato je da su svi stanovnici Hrvatske i Slavonije imali pravo hvatati vještice i predavati ih njihovom feudalnom gospodaru prema tzv. zakonu „pravo mača“ što su ga plemići imali: „Svi koji imaju pravo mača mogu spaliti ženu koju optuže kao vješticu. Štoviše moraju jer im zakon nalaže da svoju kmeticu spale ako je optužena i ako imaju svjedoke“ (Zagorka 2004: 241). Samo na ovim primjerima vidimo, da Zagorka nije olako shvatila svoju zadaću, već je na postojećim činjenicama izgradila priču koja je zabavljala hrvatske čitatelje. Zagorka inspiraciju pronalazi i u udžbeniku o progonu vještica, *Malleus Maleficarum* to se očituje u dijelovima u kojima je opisana tortura optuženica, ali i načinima ispitivanja nevinosti istih: „U prijašnje doba vodili su vještice na Savu, svezali ih na dasku i objesili na užu, a onda ih spustili u vodu. Ako je optuženica potonula, svijet je bio uvjeren da je vještica (Zagorka 2004: 314). Vjerovalo se da je test s vodom, bio vrsta obrnutog krštenja.

6. Promjena u procesima protiv vještica

1758. godine dolazi do značajnih promjena vlasti prema procesima protiv vještica u Hrvatskoj (Bayer 1953: 307). Carica Marija Terezija, iste je godine dala dopremiti žene optužene za vještičarenje, iako su ih hrvatski sudovi već osudili na lomaču. Carica je htjela ispitati nevinost optuženica te taj zadatak prepušta profesorima bečkog medicinskog fakulteta; Van Swieten i De Haneu 22. travnja 1758. godine u Križevcima je, zbog čarobnjaštva na smrt osuđena Magda Logomer, poznata kao Herucina. Zbog caričine intervencije Herucina je dovedena u Beč te je slučaj po nalogu preuzeo Van Swieten. Herucina je procesuirana kao i svaka vještica u Hrvatskoj. Iz iskaza svjedoka saznaje se da se Herucina bavila profesionalnim liječenjem, a iskaz, koji je posebno ostao zapažen bio je iskaz Eve Oblačić, koja je iskazala: „da je jedne večeri kad je imala groznicu, doletjela k njoj okrivljena Magda Herucina u obliku muhe i strašno ju uznemiravala“ zbog takvoga iskaza sudac je odmah podigao optužnicu (Bayer 1953: 307). Iz zapisnika saznajemo da je Herucina dugo odbijala priznati krivnju, no nakon više dana mučenja i pronalaska đavolskog pečata, ona je ipak priznala krivnju te je osuđena na lomaču. Kada je dopremljena u Beč, voditelj istrage Van Swieten, zgrozio se zbog ozljeda koje je optuženica imala: „Treat ée mnogo vremena i truda, dok je se barem donekle ne izliječi“, piše u izvješću carici (Bayer 1953: 307). Van Swieten u svom izvještaju protiv Herucine raščlanjuje sve

besmislice protiv nje, nakon čega Marija Terezija pušta Herucinu na slobodu. Nedugo nakon toga carica izdaje naredbu, u kojoj piše, kako se slučajevi protiv vještica smiju procesuirati, ali samo carica smije konačno presuditi. Nakon toga procesi u Hrvatskoj se prvo smanjuju, a zatim potpuno nestaju, stoga je netočna Tkalčićeva tvrdnja da je Marija Terezija ukinula progone protiv vještica u Hrvatskoj. Ovaj se sudski proces spominje i u Zagorkinu romanu *Malleus maleficarum*: „Vladarka je najvišom - svojom odredbom naredila da se procesi protiv vještica odsad imaju voditi samo po članu kraljevskog sudbenog vijeća koji rezultate istrage ima predložiti vijeću, a tek ono odlučuje o krivnji ili ne krivnji optužene. Prema tome, procese neće više voditi gradski sudac ni gradski prisežnici (Zagorka 2012: 380).

7. Vještice u drugim medijima

Roman *Grička vještica* poslužio je kao umjetnički poticaj i predložak različitim medijskim ostvarenjima. Igrani film *Grička vještica* redatelja Hinka Nučića prema scenariju Marije Jurić Zagorke snimljen je 1920. godine. U glavnim ulogama pojavljuju se Melita Bohinec i Božo Miller. Nažalost film je izgubljen i o njemu znamo samo iz pisanih izvora. Već desetljećima postoji plan i želja, uz ogromno zanimanje publike za snimanje TV serijala *Grička vještica*. Najbliže svom ostvarenju ovaj projekt je došao 2017. godine kada su snimljeni prvi kadrovi *Gričke vještice* na Gornjem gradu. Redatelj serije trebao je biti Vinko Grubišić, direktor Jadran filma. Prve epizode na malim ekranima trebale su biti emitirane u jesen 2018. godine. Nažalost, i ovaj put odustalo se od velikog serijala o *Gričkoj vještici* koji je trebao biti reprezentativan hrvatski kulturni proizvod. *Grička vještica* zaživjela je i kao rock opera na daskama zagrebačkog kazališta *Komedije* 1979. godine. Ovo glazbeno scensko djelo autora Krajača, Metikoša i Prohaske postiglo je velik uspjeh, a da nije i danas zaboravljeno svjedoči ponosno izdanje nosača zvuka rock opere *Grička vještica* u kolovozu 2018. godine. Ove su godine Histrioni ponovno na kazališnim daskama uprizorili *Gričku vješticu* pod redateljskom palicom Dražena Ferenčine, prvi put *Grička vještica* je uprizorena 1987. godine, drugi put 1994. godine. Priča o lijepoj kontesi i trenkovom panduru oživjela je i u stripu *Grička vještica*. Otac hrvatskoga stripa Andrija Maurović nacrtao je likove Zagorkine likove, a autor teksta je Norbert Neugebauer. Strip je izlazio u *Večernjem listu*, a kasnije je objavljen u 14 svezaka od 1962.-1963. godine. Motiv vještica susrećemo i u romanu *Luna* autora Roberta Naprte. To je priča za

mlade o vampirima, vukodlacima i vješticama nastao kao priča obećana vlastitoj djeci 2011. godine, baš kao što je i Ivana Brlić Mažuranić zabilježila priče koje je pričala svojoj djeci- *Priče iz davnine*. I Naprta, kao i Ivana Brlić-Mažuranić nadahnuće pronalazi u Ousmenoj predaji gdje susrećemo likove vještica, vila, vampira i vukodlaka. Svijet magije i fantastike iznimno je popularan u književnosti otkada J.K. Rowling objavljuje prvi dio serijala o Harryju Potteru 30. lipnja 1997. godine. Osim u umjetnosti, vještice, coprnice sastavni su dio turističke ponude. Origanalan i maštovit projekt zagrebačkih *coprnica*, kostimiranih izvođačica koje provode domaće i strane posjetitelje Gornjim gradom i otkrivaju im mračnu povijest Zagreba. Vještičji instrumentarij nezaobilazan je dio turističke ponude; svaki posjetitelj u ovoj zanimljivoj ruti dobije zaštitnu amajliju, izabere recept za magičan napitak koji će mu osigurati sreću, ljubav, zdravlje ili bogatstvo te straničnik s likom vještice (http://zgc.hr/#obilasci_i_usluge). Sa *coprnicama* danas možemo proslaviti rođendan, djevojačku večer ili bilo koju drugu proslavu. Zagreb koji postaje glavno turističko središte, nedavno je dobio Muzej torture koji vjerno dočarava mučila i metode mučenja koje su se primjenjivale na optuženim ženama. U muzeju se nalazi sedamdesetak sprava koje su se koristile u procesima protiv vještica (<http://tortureum.com/povijest-torture/?lang=hr>). Nedaleko od muzeja nalazi se restoran Vještica koji nudi prave vještičje obroke. Iva Silla pripovjedačica i kazivačica obogatila je turističku ponudu grada turama Zagrebarium na kojima je moguće čuti priče o zagrebačkim vješticama, zmajevima, zmijama... (<http://www.secret-zagreb.com/zagreb-ghosts-and-dragons-tour-1/>).

8. Zaključak

Utjecaj koje je ostavilo ovo mračno doba, očituje se i danas. Jedno od najmračnijih doba u povijesti čovječanstva koje je otkrilo koliko čovjek okrutan i nehuman može biti i što je sve u stanju napraviti, nadahnuće je i danas u mnogim sferama života - od turističkih manifestacija, književnosti do glazbeno scenskih i zabavnih djela. Možemo zaključiti da je prisutnost vještica u medijima u porastu. Nekad smo ih se bojali, a danas im se divimo. Od progona žena koje su se bavile liječenjem i ljekovitim biljem, prokazivanja vješticama onih koje su odbile mušku ljubav do nazivanja političkih neistomišljenica vješticama, svjedoci smo da vještice danas žive u medijima snažnije, nego ikad prije. Brand vještice sastavni je dio turističke ponude. Premda

ćemo i danas ženu koju držimo zlom nazvati vješticom, vještice su danas simbol snažne, moćne i uspješne žene. A to možemo shvatiti kao svojevrsnu ispriku svim onim ženama koje su pod nazivom vještica nepravedno progonjene, okrutno mučene i ubijane kao vještice.

9. Literatura

Bayer 1953: Bayer, Vladimir. 1953. *Ugovor s đavlo*. Zagreb: Državno izdavačko poduzeće Hrvatske.

Institoris, Sprenger 2006: Institoris, Heinrich i Sprenger, Jacob. 2006. *Malleus maleficarum. Malj koji ubija vještice*. Zagreb: Stari grad.

Nemec 1998: Nemec, Krešimir. 1998. *Povijest hrvatskoga romana od 1900. do 1945. godine*. Zagreb: Znanje.

Tkalčić 1891: Tkalčić, Ivan. 1891. *Parnice proti vješticama u Hrvatskoj*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Zagorka 2004: Jurić Zagorka, Marija. 2004. *Grička vještica*. Zagreb: Školska knjiga

Zagorka 2012: Jurić Zagorka, Marija. 2012. *Malleus maleficarum*. Zagreb: EPH.

<https://histrion.hr/i/330/predstave/5316/grička-vjestica> (pristupljeno 28.8.2018).

http://zgc.hr/#obilasci_i_usluge (pristupljeno 28.8. 2018).

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24808> (pristupljeno 20.8.2018).

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28214> (pristupljeno 24.8. 2018).

<http://www.secret-zagreb.com/zagreb-ghosts-and-dragons-tour-1/> (pristupljeno 29.8.2018).

